

vjenceslav richter

**subjektivne
projekcije
svijeta**

Poznata je nepodudarnost naše slike o svijetu s njegovom objektivnom suštinom. Proces spoznaje, individualne i naučne, tu nepodudarnost nastoji smanjiti, pri čemu je očito jedino to da kvaliteta informacija o svijetu neprestano raste, ali isto tako svaka spoznaja otkriva nove nepoznanice kao izazov za daljnja istraživanja.

Svakodnevnim osvajanjima novih spoznaja stvara se određena ljudska samosvijest bazirana na nagomilanu znanju, ali ona istodobno izaziva i sve veću kritičnost zasnovanu na iskustvu o relativnoj krhkosti dojučerašnjih istina. Upravo ta kritičnost prema naučnoj praksi, koja sama sebe neprekidno provjerava, spremna da sutra premaši i poništi ono današnje apsolutno, izaziva potrebu da se kritički postavimo i prema cijeloj ljudskoj povijesti. Ovo kritičko postavljanje znači: ne sankcionirati ono što se u ljudskoj povijesti dogodilo. A to u prvom redu znači: ne priznavati da se nešto, pošto se dogodilo, moralo dogoditi.

Dalje, ne složiti se s ovim što se događa, jer se sve može i drukčije događati, a osobito prema onome što će se dogoditi ne možemo ostati pasivni. Znači, dakle, ne priznati singularitet ni povijesti, ni sadašnjosti, ni budućnosti.

Vrlo je malo vjerojatno da smo živjeli, da živimo i da ćemo živjeti najbolju moguću varijantu života. To izaziva pitanje je li varijanti uopće bilo, ima li ih i hoće li ih i ubuduće biti.

Ako prihvatimo pluralitet mogućnosti u toku ljudskog trajanja, naći ćemo se odjednom u misaono mnogodimenzionalnom rasteru mogućnosti kroz koje smo provlačili svoju ljudsku povijesnu egzistenciju ne baš slavim putovima, gotovo na nultoj točki jednog mogućeg inteligentnog izbora.

Računajući na relativnu ispravnost svih analiza aposteriori, koje su kadre više-manje točno objasniti zašto su pojedini povijesni tokovi kretali tako kao što su kretali, nije zgreška spomenuti da je svaka povijesna epoha za prethodnu bila otvorena budućnost, ili, ako to nije, tada je i naša budućnost već skrojena te nam preostaje samo naše osobno koprcanje oko podjele uloga u već napisanom komadu, ako i to koprcanje nije već napisano, samo ga mi nismo unaprijed spoznali.

To razmišljanje ne bi trebalo shvatiti kao polemiku s poznatim povijesnim objektivnim okolnostima, nego više kao napor da se aktiviraju svjetovi ideja koje su uvijek pratile našu povijest, a koje su bile u suprotnosti s postojećim stanjem stvari i s praksom koja je u danim okolnostima formirala tokove budućnosti.

Svijet ili svjetovi neprihvaćenih i nerealiziranih ideja i odnos ljudi prema njima: zapravo kad se

govori o društvenim idejama, gotovo je ista sudbina neprihvaćenih i prihvaćenih ideja.

Neprihvaćene ideje ili budu zaboravljene ili sačuvane u zapisima, a društveno prihvaćene ideje, religije i ideologije doživljavaju deformacije do neprepoznatljivosti u toku primjene u društvenoj praksi.

Nepodudarnost prihvaćenih ideologija s društvenom praksom toliko je tipična da je treba uzeti kao nešto normalno.

Ona govori o ograničenoj upotrebljivosti ideologija ili o ograničenoj sposobnosti ljudi da u praksi provedu prihvaćene norme ponašanja.

Udaljenost ideja od društvene prakse govori o relativnoj samostalnosti našega misaonog svijeta. Misaona, idejna sfera naše egzistencije i jest ona alternativna koja je uvijek prisutna i koja našoj materijalnoj egzistenciji daje dimenziju različitu od fiktivnog zbivanja, odnosno koja stvara neku vrstu misaonog filtra kroz koji mi svoj objektivni svijet propuštamo u svoju svijest.

Taj filter u uzvratnoj sprezi djeluje na naše ponašanje te postaje dionicom objektivnog svijeta.

Danas, kao i uvijek, u svakom trenutku koji živimo nalazeći se na pragu budućnosti, ideje, modeli, prijedlozi nalaze se pred nama kao moguće i nemoguće mogućnosti.

Postavlja se odlučno pitanje — koje su to moguće mogućnosti i ima li ih više od jedne, bez obzira na to što će naš hod ići samo jednom trasom.

Može li našu današnju odluku, ako je ima, kao i do sada sankcionirati aposteriorna analiza.

Jesmo li mi uopće svjesni dilema i upoznati s njima, ili one egzistiraju negdje u staklenom zvonu konzerviranih ili propadajućih dokumentacija.

Ako priznamo egzistenciju dilema, morali bismo se mnogo odgovornije baviti nerealiziranim svjetovima ideja koje smo odbacili.

Ako u ovom kontekstu razmatramo поблише arhitekturu i urbanizam kao izrazito društvene aktivnosti, možemo izbližeg pratiti egzistenciju dilema, kao i mehanizme odluka i odlučivanja.

Na području arhitekture, najuočljiviji su slučajevi odlučivanja o različitim idejama okrenutim određenom problemu, natječajima.

Onaj koji preuzima ulogu sudbine to je ocjenjivački sud. Naravno, ako se usvaja neko rješenje, ostala otpadaju. — Tko može reći da je odabrano najbolje rješenje? — A ipak to rješenje, ako se realizira, postaje dijelom naše povijesti, naše odabrane alternative. Pita se, gdje je egzistencija odbačenih prijedloga? Zar i njihov kontinuitet, njihov slijed

nije svojevrsna povijest arhitekture? Nije li to ona bolja arhitektura od one koju smo prihvatili i izveli? Mi poznajemo Keopsovu piramidu kao kristalizaciju egipatske plastičke misli, ali tko zna koliko je boljih, dubljih, obuhvatnijih prijedloga bilo. Takvih koje tadašnji krugovi odlučivanja nisu bili kadri shvatiti, te su prihvatili, možda za one prilike banalnu, misao — dakle piramidu koja je samo bila veća od ostalih i time više podilazila taštini faraona — kao ono najbolje? Kolike su se tragedije možda boljih, naprednijih, nadarenijih arhitekata tom odlukom zbile?

Tko može kazati da je baš ta i takva Akropola bila zaista maksimum helenističkog stvaralačkog duha? Nije li i to kao i danas, možda, bio rezultat različitih kompromisa s vladajućim ukusom određenog kruga koji je bio u položaju da donese takvu odluku?

A mi, prevareni kao što su bili i tadašnji suvremenici, divimo se više-manje prosječnim i konvencionalnim djelima spretnih autora koji su svojim društvenim vezama i poslovnom spretnošću uspjeli da prigrabe unosne zadatke i ta su djela tako postala spomenicima tangiranih epoha.

Naravno, teško je naći dokumentaciju za takvu tvrdnju, ali po analogiji s epohama koje su nam bliže, teško se oteti takvim mislima.

Sječajući se primjera našeg stoljeća, niza primjera kad su prijedlozi Le Corbusiera bili izigrani, primjera kad se i kako gradila Palais de Chaillot i Musée d'art moderne u Parizu, kako je odabrana zgrada Društva naroda u Ženevi, natječaja za paviljon SR Njemačke u Osaki i sl., moramo postati skeptični prema rezultatima prošlih epoha.

Još je dubioznije područje urbanizma. — Disciplina urbanizma u suštini je disciplina predviđanja i određivanja budućnosti grada. A život grada život je društva.

I sada se pita — kakvi su nam instrumenti društvenih predviđanja i kako se ideologije odnose prema uređenju gradova.

Svakako je evidentna indiferentnost socijalističkih društava prema urbanističkoj strukturi gradskog života. Moglo bi se reći da rukovodeći politički kadar u kategoriji suvremenih socijalističkih država nije fenomen grada kao modela socijalističke društvene strukture ni dotakao. I tu se, naravno, urbanističke vizije, prihvatljive ili ne, nalaze u politički zrakopraznom prostoru. Tako se i sinturbanistički koncept, koncept izrazito društveno angažiran, našao izvan dometa ideološke i političke pažnje.

Naša urbana, ili urbanistička politika, da ne kažem ideologija, zaustavlja se na mikroterminima, ozna-

čenim mikroprogramima, bez ikakvih strukturalnih pretenzija.

Socijalizam kao vladajuća politička snaga, od Žutog mora do Jadrana, dopro je do diskusija o organizaciji i reorganizaciji općina, o skoku preko neke rijeke, u nekom gradu, o zgradama nove vlasti, o objektu Centralnog komiteta, i slično. Nisu mu bile indiferentne ni muke radnika ili građana bez stanova, ali, budimo iskreni, rukovodioci svih partija zajedno nisu nikada sustavno mislili o gradu kao novoj društveno-organizacionoj strukturi.

Pa onda i nije čudno da neki subjektivni prijedlog ne bude prihvaćen, prijedlog što nastoji preduhitriti probleme koji su pred vratima, a koje mi možda slabije osjećamo ne zbog toga što smo socijalistička zemlja, nego što su socijalističke zemlje u pravilu zemlje u razvoju te prema tome u stanovitom zaostatku za urbanim fenomenima koji prate visoko-industrijalizirane zemlje.

Tužno je za socijalizam kao model superiornog društva da nije dao nikakvu ideju nove urbane strukture. Još je gore da se i prema plodovima rođenim u krugovima profesionalaca ponaša kao neobaviještena strana.

Tako se događa da mi kao organizirana društvena formacija nedovoljno aktivno sudjelujemo u formiranju sredine u kojoj živimo.

GRAD kao najorganiziraniji medij koji čovjek stvara, i koji na njega djeluje formirajući mu navike, ostaje onakav kakav smo zatekli.

Mi mu samo dodajemo nove kvantitete rješavajući najurgentnija pitanja u nekom skladu s tehničkim i financijskim sredstvima koja u danom trenutku stoje na raspolaganju.

A inercija organizacione strukture jednoga grada u upravnoj je proporciji s njegovom veličinom. Drugim riječima, mijenjati njegovu strukturu svaki dan je sve teže. Teže je danas nego što je bilo jučer.

Pa ipak, pred nama je mogućnost i zadatak da stvorimo novi svijet. Ako ga ne stvorimo u zamisli, s njegovim organizacionim i plastičkim konzekvencama, znači da smo pali na razinu ispod naših mogućnosti i povijesnog poziva.

Treba svakako od pravnih i socioloških kategorija učiniti korak prema trodimenzionalnim i četvorodimenzionalnim rješenjima. Treba dakle stvoriti nov društveni urbani medij. Naravno, mi danas materijalnih sredstava za takav pothvat nemamo. I sva je sreća da nas obilje sredstava ne sili da bilo što radimo.

Međutim, mi moramo o modelu grada razmišljati, onako kako smo razmišljali u vrijeme rata o slobodi. Razmišljati o gradu, kao o najinteligentnijoj organizaciji ljudske zajednice, kad su sredstva u rukama onih koji ih stvaraju.

Jer ako je gotička katedrala mogla kao plastička ideja obuzeti srednjovjekovno stanovništvo grada da se u njoj izrazi i potvrdi, tada je moguće i nužno da ideja zajedničkog mjesta integralnog života milijuna ljudi ima sve šanse da se formira u zajednički ideal.

Ako se to dogodi, a vjerojatno je i moguće kao skrivena alternativa današnjice i budućnosti, tada će biti moguće pokrenuti snage analogne onima koje su gradile Chartres, Reims i Rouen.

Preduvjet za ovo je ideja novoga grada kao novog životnog iskustva.

Ona prije svega treba da uobliči jednu novu samoupravnu ideju zajedničkog života novim plastičkim sredstvima rješavajući istodobno sve probleme i tegobe stanovništva suvremenih velikih gradova.

One su veoma poznate, i nije ih potrebno nabrajati. Velike snage angažirane su u iznalaženju rješenja tih problema (distance, promet, zagađivanje zraka, voda i zemlje, problem otpadaka i buke, snabdijevanje, rekreacija i sl.).

Sva se ta nastojanja kreću u okviru postojećeg grada.

Slabije razvijene zemlje osuđene su na čekanje tih rezultata, blokirane parolom da je ono, što se danas zbiva u visokorazvijenim zemljama, njihova su tražnja.

Mislim da je ta parola neprihvatljiva. Mi imamo šanse da ostvarimo našu sutrašnjicu bitno drugačiju no što je današnjica visokorazvijenih zemalja. Ali — naravno — nju treba misaono oblikovati u što konkretniji gradski model. Slika tog modela treba postepeno da se konkretizira u našu zajedničku viziju. Ne kao slikovnica, nego kao konkretizacija socioloških, političkih i psiholoških odnosa među ljudima, protumačenih odgovarajućim plastičkim sredstvima.

Ne mislim da ljudima treba prodavati san. Pred njih treba staviti najinteligentniju alternativu, a ta će u usporedbi s petrificiranim glupostima današnjih gradova osvanuti zaista kao blještavi san.